

УДК 74.202.21.373.3

Хімчук Ліліана Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, e-mail: liliana.odunak@yandex.ru

**ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ НА
СВІДОМІСТЬ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЩО
ПРОЖИВАЮТЬ У ГІРСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Анотація

У статті викладено теоретичний огляд сучасних досліджень проблеми взаємовпливу технологізації нашого суспільства і специфіки особливого природно-етнічного гірського середовища, у якому перебувають учні молодшого шкільного віку, забезпечення інформаційної безпеки школярів. Проаналізовано закономірності й особливості цього феномену. Вирізнено основні поняття означеної проблеми: «кібер-простір», «Інтернет-аддікт», «телеманія», «Інтернет-залежність» і механізми їх виникнення. З'ясовано рівень інформованості батьків про наслідки користування телевізором і комп'ютером.

Ключові слова: комп'ютерні мережі, Інтернет, Інтернет-залежність, телеманія, кібер-простір, Інтернет-аддікт.

Постановка проблеми. Суспільні трансформації, що відбуваються в нашій країні, сприяють підвищенню уваги до проблеми впливу Інтернету й телебачення на свідомість учнів молодшого шкільного віку, що проживають у гірському середовищі.

Науково-технічний прогрес послужив причиною появи таких див сучасності як телебачення, комп'ютер і комп'ютерні мережі. Сьогоднішні темпи комп'ютеризації перевищують темпи розвитку всіх інших галузей. Без телевізорів, комп'ютерів і комп'ютерних мереж сучасна людина вже не може уявити свого існування. Комп'ютери й телебачення стрімко впроваджуються в життя малої дитини, займаючи особливе місце в її свідомості.

Тепер, коли інформаційні комп'ютерні технології стали загальнодоступними і необхідними атрибутами повсякденного життя, виникає питання про їх вплив на

дитину. Чи є вони корисними або негативними факторами? Особливо гострого характеру це питання набуває у контексті розмов про перегляд фільмів з чітко вираженими сценами насильства, жорстокості; вплив комп'ютерних ігор, які витісняють з дитячого світу всі інші види діяльності. Відповідь на поставлене запитання не може бути однозначною, адже навіть корисні й життєво необхідні речі можуть стати небезпечними. Особливо яскраво це виявляється тоді, коли дитина переживає соціально невдалі контакти з дорослими чи однолітками й занурюється в ігровий світ, де відчуває себе господарем становища. У віртуальному світі відчуття перемоги підвищує самоповагу, компенсує занижену самооцінку і формує поведінку дитини. Єдиним сенсом життя стає задоволення від ігрових сеансів. Отже, з'являється комп'ютерна або ігрова залежність.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Враховуючи особливості формування особистості учнів молодшого шкільного віку, вчені намагаються дослідити процес взаємовпливу технологізації нашого суспільства і специфіку особливого природно-етнічного гірського середовища, у якому перебувають учні.

Відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» в частині соціальних обов'язків і прав (*статті 5, 6*) [7, с. 8] і зобов'язань України щодо виконання «Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» [7, с. 10], ратифікованої Законом № 1672 – IV від 07.04. – 2004 р. в частині статті 5, п. п. 1, 2 про особливі екологічні і соціально-економічні умови Карпат та їх гірських екосистем, що є вигідним для місцевого населення; *статті 11* – про культурну спадщину і традиційні знання; *статті 13* – про підвищення екологічної обізнаності й освіти, науковцями Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника розроблено проект «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку». Дослідники намагаються вникнути в реальний процес збалансування технологічної раціональності й ще не втраченої духовності.

На думку науковців [7, с. 76–82], вивчення означеної проблеми допоможе зрозуміти, що саме втрачає підростаюче покоління, які національні, етнічні, життєві цінності губляться на дорозі надто швидкого поступу до масової культури й не завжди виправданого й нерозумно організованого прагнення до високих стандартів споживання. І чи збалансування природно-етнічного й прогресивно-інноваційного за

допомогою сучасних інформаційних технологій, до яких мають доступ і ще більше матимуть його в майбутньому учні гірських шкіл, – це той шлях, на якому природне безболісно поєднується з науково-технічним і суспільним прогресом?

Дослідженням проблеми розвитку дітей молодшого віку в гірських селах Івано-Франківської області займалися науковці Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка на замовлення Дитячого Фонду Об'єднаних Націй в Україні (ЮНІСЕФ) упродовж травня – серпня 2006 року згідно з проектом «Забезпечення розвитку дітей молодшого віку через навчання батьків у гірських селах Івано-Франківської області» [6].

Проблема залежності від Інтернету як поведінкової адикції широко висвітлена в працях таких науковців як: Д. Грінфілд, Дж. Грохот, К. Янг та ін. [8]. У вітчизняній психологічній науці, на жаль, ще не достатньо вивчено й висвітлено цю тему. Серед вітчизняних науковців, що присвятили свої дослідження проблемі Інтернет-залежності, можна назвати А. Войскунського [4], В. Бузова [2], Н. Бугаєву [3].

Водночас аналіз наукових публікацій свідчить, що проблеми впливу Інтернету й телебачення на свідомість учнів молодшого шкільного віку, що проживають в гірському середовищі, мало досліджені й потребують подальшого вивчення. Особливо важливо розробити методологічні основи і прикладні рекомендації щодо запобігання негативного впливу на свідомість учнів молодшого шкільного віку. Враховуючи всю складність і багатомірність проблеми, нашою метою було проаналізувати деякі закономірності й особливості цього феномену.

Основний зміст статті. За даними дослідників проекту «Гірська школа» [7,с.25] нині в Івано-Франківській області працює 697 загальноосвітніх шкіл, з них 225 у гірській місцевості. У гірських регіонах значна кількість учнів навчається в малокомплектних школах і класах-комплектах, що утруднює як роботу вчителів, так і негативно відбивається на якості знань учнів.

Проживання десятків тисяч дітей і сотень учителів у гірській місцевості з суворим кліматом, з непростими умовами існування, неминує породжує проблеми, яких не знають люди, що проживають в низинній місцевості й у містах. Однією з найважливіших проблем є трудова міграція, сезонні роботи, на які нерідко виїжджають батьки. Як наслідок, нагромадилася низка причин, що значно ускладнюють навчання й виховання учнів в гірських регіонах, а саме:

1. Відсутність або брак спілкування і теплих емоційних відносин у сім'ї. Звичайно, із зазначеної причини може розвиватися не тільки залежність від комп'ютерних ігор, а й інші види залежності, а також різні форми відхилень у поведінці.

2. В учнів, що проживають у гірських регіонах, прослідковується відсутність серйозних захоплень, інтересів, хобі, уподобань, на відміну від міських дітей, адже вони мають менші можливості відвідувати позашкільні заклади: музичні, художні, спортивні школи, театри та інші центри дозвілля.

Найбільшим засобом розваг, а іноді й єдиним, у дітей стає телебачення, комп'ютер і соціальні мережі Інтернет. Виникає велика небезпека, що учні гірських регіонів на відміну від міських швидше стають телеманами й Інтернет-залежними. У результаті проведеного опитування з'ясовано, що близько 40% дітей у віці від 6 до 12 років на перше місце в питанні про вільне проведення часу ставлять перегляд телевізора, а не прогулянку чи заняття спортом.

У даний час інтенсивно обговорюється й досліджується феномен (захворювання / синдром) «(нарко) залежності від Інтернету», або Інтернет-аддикції (Internet Addiction Disorder, чи IAD) [5], та телеманії.

Поняття «телеманія» визначають як залежність від телевізора, потребу весь час проводити біля екрана, закинувши всі інші справи. За допомогою телевізора дитина з активного спостерігача перетворюється на пасивного. З'являється ще одна проблема – сидячий спосіб життя і втрата фізичної активності, що призводить до ожиріння та інших хвороб внутрішніх органів.

Ученими доведено, що телевізор має гіпнотичну дію на мозок людини. Ось чому діти іноді сидять перед екранами, як зомбі, нічого не помічаючи навколо. Доведено, що у дітей, які багато часу проводять перед телеекранами телевізорів і комп'ютерів, активніше розвивається права півкуля, що відповідає за емоційний розвиток, тому після тривалого перегляду телепередач, он-лайн-ігор, діти стають більш збудливі й неспокійні.

Інтернет-залежність розуміється набагато ширше, сюди відносять: залежність від комп'ютера, тобто пристрасть до роботи з комп'ютером (ігор, програмування або інших видів діяльності); «інформаційне перевантаження», тобто компульсивну (від англ.: compulsive – нездоланний) навігацію по WWW, пошук у віддалених базах

даних; компульсивне застосування Інтернету, тобто патологічну прихильність до азартних ігор, онлайн-аукціонів або електронних покупок в Інтернеті; залежність від «кібер-відношень», тобто від соціальних застосувань Інтернету – спілкування в чатах, соціальних мережах, групових іграх і телеконференціях, що в результаті може призвести до заміни наявних у реальному житті друзів, членів сім'ї віртуальними; залежність від «кібер-сексу», тобто від порнографічних сайтів в Інтернеті, обговорення сексуальної тематики в чатах або спеціальних телеконференціях «для дорослих» [8, с. 24–29].

Дослідники відзначають, що велика частина Інтернет-залежних (91%) користується сервісами Інтернету, пов'язаними із спілкуванням [8]. Іншу частину залежних приваблюють інформаційні сервіси мережі.

З'явився дуже образний термін Netaholic, або Інтернет-аддікт. У найзагальнішому вигляді Інтернет-залежність (Internet addiction) визначається як «нехімічна залежність від користування Інтернетом» (Griffits, 1996). Поведінково Інтернет-залежність виявляється в тому, що діти настільки прагнуть «життя в Інтернеті», що фактично починають відмовлятися від свого реального життя, проводячи до 18 годин на день у віртуальному просторі. Інше визначення Інтернет-залежності – це «нав'язливе бажання вийти в Інтернет, перебуваючи off-line, і нездатність вийти з Інтернету, будучи on-line» (А. Жічкіна). Учені наголошують: якщо для формування традиційних видів залежності потрібні роки, то для Інтернет-залежності цей термін різко скорочується: за даними К. Янг, 25% аддиктів придбали залежність протягом півроку після початку роботи в Інтернеті, 58% – протягом другого півріччя, а 17% – незабаром після року.

Є багато думок щодо оцінки Інтернет-залежності. Однак жителі гірських регіонів ще не готові прийняти нове культурне явище. Феномен залежності від Інтернету слід розуміти не просто як виключно патологічна пристрасть, якої потрібно позбутися, але й як багата внутрішньою мотивацією пізнавальна діяльність, яка призводить до певних емоцій, що з'являються в користувачів під час перегляду кінофільмів і перебування в Мережі.

Учені уважно досліджують механізми виникнення Інтернет-залежності. З цього приводу цікавою є думка Дж. Сулер: «Кібер-простір – один зі способів зміни стану свідомості. Як і в зміненому стані свідомості взагалі, кібер-простір і все, що в ньому

відбувається, здається реальним – часто навіть більш реальним, ніж дійсність». Це твердження дозволяє провести паралель між Інтернет-залежністю і залежністю від хімічних речовин, що змінюють стан свідомості.

Очевидно, проблема теле- й Інтернет-залежності існує. Спостереження за учнями і батьками, що проживають у гірських віддалених районах свідчать, що батьки й діти менше проінформовані про наслідки користування телевізором і комп'ютером. Виявлено надмірне захоплення комп'ютером. У сім'ях ще не сформувалася культура дозованого «спілкування з комп'ютером». Контроль з боку батьків і вчителів – формальний. Тільки 10% батьків, що проживають в гірському середовищі, знають назви он-лайн ігор, у які грають їхні діти.

Особливу «групу ризику» становлять обдаровані діти. Однак попри стрімкий інтелектуальний розвиток, у цих дітей можливе відставання розвитку різних психічних функцій, що, у свою чергу, посилює дисгармонію.

Усім нам час від часу трапляється бути аддиктивними, більшість вживає зрідка алкоголь, тютюнові вироби, грає в азартні ігри, користується Інтернетом. Але це стає проблемою (аддикцією) тоді, коли починає займати центральне місце в житті. Тобто людина вже не замислюється про якісь власні соціально-побутові проблеми, не цікавиться майбутнім, не будує ніяких планів, а все її життя віддане даній, конкретній аддиктивній реалізації. Людина відкладає вирішення важливих для себе проблем на потім, досягаючи комфортного психологічного стану тут і зараз, шляхом аддиктивної реалізації.

У той же час не слід боятися Інтернет-залежності як такої. Оскільки схильність до неї проявляється в тих, у кого є певний фон, тобто якісь особистісні особливості, що сприяють формуванню власне аддиктивної (залежної) особистості, або аддиктивної реалізації за допомогою Інтернету в уже сформованого аддикта. Звичайно, не можна категорично сказати, що телевізор чи комп'ютер приносить дитині тільки шкоду. Є багато цікавих програм, які спрямовані на розвиток учнів. Для того щоб школярам було легше орієнтуватися у великому потоці телевізійної, Інтернет-інформації, слід особливу увагу звернути на виховання правильного сприйняття новин дітьми. Переглядаючи спільно телевізійні програми й пояснюючи те, що їм незрозуміло, слід формувати переконання і моральну стійку позицію учнів молодшого шкільного віку.

Висновки. Безсумнівно, залежність від Інтернету й комп'ютерів в учнів молодшого шкільного віку, що проживають у гірському середовищі буде зростати рівно пропорційно до розвитку інформаційних технологій у гірських регіонах, тому вчителям початкових класів потрібно особливу увагу звернути на негативні наслідки інформатизації, надавати кваліфіковану допомогу батькам щодо використання комп'ютерів і соціальних мереж Інтернет. Батькам варто цікавитися сайтами, які відвідують діти, бути уважними до будь-яких змін поведінки дитини. Переконувати дитину особистим прикладом, щоб застерегти майбутнє молоде покоління від втрати тих духовних, морально-етичних, цінностей, традицій і засобів пізнання навколишньої дійсності, які існували з давніх-давен у жителів гірських регіонів; зберегти той енергетичний зв'язок людини з природою і навколишнім світом, який не замінить жодна віртуальна реальність.

Список використаних джерел:

1. Безпека дітей в Інтернеті [Електронний ресурс] // Сайт Microsoft. – 2006. – Режим доступу : <http://www.microsoft.com/rus/athome/security/children/default.mspx>.
2. Бурова В. Соціально-психологічні аспекти Інтернет-залежності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://user.lvs.ru/vita>.
3. Бугаєва Н. Проблема комп'ютерної залежності і її роль в розвитку суїцидального поведіння [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psychscience.com.ua/addiction/oklad.php>.
4. Войскунський А. Психологічні дослідження феномена інтернет-аддикції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psynet.carfax.ru/texts/voysk4.htm>.
5. Егоров А. Особливості особистості підлітків з інтернет-залежністю / А. Егоров, Н. Кузнецова, Е. Петрова // *Вопросы психического здоровья детей и подростков.* – 2005. – Т. 5. – № 2. – С. 20–27.
6. Розвиток дітей молодшого віку в гірських селах Івано-Франківської області: участь родини та громади : аналітичний звіт [Електронний ресурс]. – К., 2007. – 144 с. – Режим доступу : www.unicef.org/ukraine/ukr/Zvit_IvFranColor_s1.pdf.
7. Копчак Л. Проект «Гірська школа» і наукове співробітництво / Л. Копчак, В. Хруш // *Гірська школа Українських Карпат.* – 2006. – № 1. – С. 58.

8. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость / К. С. Янг // Мир Internet. – 2000. – № 2. – С. 24–29.

ИЗУЧЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОГРЕССА НА СОЗНАНИЕ УЧАЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА, КОТОРЫЕ ПРОЖИВАЮТ В ГОРНОЙ СРЕДЕ

Химчук Лилиана Ивановна, кандидат психологических наук, доцент кафедры теории и методики начального образования, Педагогического института Прикарпатского национального университета имени Василя Стефаника, г. Ивано-Франковск, e-mail: liliana.odunak@yandex.ru

Аннотация

В статье изложен теоретический обзор современных исследований проблемы взаимовлияния технологизации общества и специфики особой природно-этнической горной среды, в которой находятся учащиеся младшего школьного возраста, обеспечение информационной безопасности школьников. Проанализированы закономерности и особенности этого феномена. Выделены основные понятия этой проблемы: «кибер-пространство», «Интернет-аддикт», «Телемания», «Интернет-зависимость» и механизмы их возникновения. Выяснен уровень информированности родителей о последствиях пользования телевизором и компьютером.

Ключевые слова: компьютерные сети, Интернет, Интернет-зависимость, Телемания, «кибер-пространство», «Интернет-аддикт».

STUDY OF PROBLEM OF TECHNOLOGICAL PROGRESS INFLUENCE ON CONSCIOUSNESS OF JUNIOR PUPILS LIVING IN MOUNTAIN ENVIRONMENT

Liliana I. Khimchuk, candidate of psychological sciences (PhD), associate professor of theory and methodology of primary education, Pedagogical Institute, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, e-mail: liliana.odunak @yandex.ru

Resume

The theoretical review of current research problems of mutual technologization of our society and the specifics of the special nature of the ethnic mountainous environment where primary school pupils live and their information security is presented in the article. Regularities and features of the phenomenon are analyzed. It is pointed out the basic concepts of the problem: «cyber-space», the «Internet-addikt», «telemaniya», «Internet-

dependence» and their formation mechanisms. It is shown the level of parents knowledge about consequences after TV and computer using.

Keywords: computer network, Internet, Internet-addiction telemaniya, Cyber-space , the Internet-addikt.

Матеріал надійшов до редакції 13.05.2011 р.